

Vallatás és tanúskodás — 1957

Tamási Áronnak eddig ismeretlen feljegyzését adjuk közre. Mint a gépirat bal felső sarkában keze írásával megjegyezte: „König Zoltán számára, aki 1957. VII. 3-án kihallgatott. Alizka vitte be a hivatalba: Gyorskocsi u. 31.” Tamási Ágotának köszönhetően, az író más feljegyzéséből megtudhatjuk: az 1956-os forradalom eseményeivel kapcsolatban Tamási Áront 1957-ben többször is a belügybe hívták.

Először május 13-ára, hétfőre szólt az idézés. Délután 4-től fél 6-ig a Gyorskocsi 31-ben Tóth százados faggatta, s mint Tamási rögzíti: a „Forma udvarias volt.” Következett a július 3-i kihallgatás, amikor is König Zoltán 9-től negyed 1-ig vallatta az írot. Ennek folyományaként íródott a július 5-i válasz, amely nyilvánvalóan a többórás, keresztkérdésekkel, provokációkkal és rágalmakkal átszőtt belügyi faggatózásra tisztán és egyértelműen volt hivatva válaszolni. A három gépelt oldalas vallomás megviselhette az írot, mert szűkszavú és tárgyyszerű eseménytörténetében fontosnak tartja megjegyezni: „Este rosszul lettem.” Akkori felesége, Basilides Adél két mellékletet is kézbesített a Válasszal; mint a levél végén Tamási kézírással feljegyezi: „a.) Vöröskereszt megbízólevél, b.) Bejelentő levél (Kállainak), hogy mikor megyünk Menonhoz...” (Menon India budapesti nagykövete volt.)

Július 31-én délután 2 óraker tanúként ismét meg kellett jelennie a Gyorskocsi utcában. Majd az először október 30-ára — Déry Tibor ügyében szóló —, Vida Ferenc, a hírhedt vérbíró által aláírt idézést november elsejére, péntekre módosították. „A Magyar Népköztársaság Legfelsőbb Bírósága Titkos ügykezelés”-e által szentesített, a Fő utcába szólító stencillap hátoldalára Tamási a következőket írta: „Délben esett meg a tanúvallomás. Írók igen rossz állapotban vannak. Vallomás előtt végig-gondoltam: nem vagyok érdektelen, mert írók, irodalom munkásai; az országos megbékélés és az irodalom élete előbbre jutna, ha visszatérhetnének az írói munkába, annál is inkább, mert ha vétettek is valamit, az abból eredt, hogy a pártvezetés hibáit akarták megszüntetni. Ezt vallomásomban meg is mondtam.”

December 4-én, szerdán délután háromnegyed 4-től 5-ig tanúként kellett jelen lennie Lakatos István, december 17-én, kedden délben 1—3-ig pedig Göncz Árpád ügyében.

1957. május—december. Gyötrelmes hónapok Tamási Áron életében. A levert forradalom után, az összeomlott országban a szellem és a tisztesség megőrzése kivételesen nagy próbatétel — írói és emberi értelemben egyaránt. Ezen az őszön írta Hegyi patak című darabját. A játék befejező jelenetében Ciprián, az erdei famunkás, a rendjéből kiszakadt szerzetes, arra kéri társait, hagyják egyedül, imádkozni szeretne. Ciprián leveszi a polcra a Bibliát, s olvasni kezdi. Zokogásba fúló esdeklésében és vigaszkeresésében a Szentírás példabeszédével a magányos és vigasztaló Tamási Áront is halljuk: „Boldogok vagytok, midőn szidalmaznak és üldöznek titeket. Örüljétek és vigadjatok, mert a ti jutalmatok bőséges lesz a mennyek országában. Ti vagytok a világ világoossága. Nem rejtethető el a hegyen a város. Sem gyertyát nem gyújtanak, hogy a véka alá tegyék; hanem, hogy világítson mindazoknak, akik a házban vannak.”

Cipriánra rászakad az ég, Tamási Áron világi zsoldárát pedig betölti a reménység...

A. L.

Válasz néhány kérdésre

Az 1957. júl. 3-iki jegyzőkönyv kiegészítő része

1. Harminckét évvel ezelőtt jelent meg az első könyvem. Azóta úgynevezett önálló foglalkozásként író vagyok. Körülbelül huszonöt kötetem jelent meg eddig. Egyik-másik könyvem idegen nyelven is, így például: németül, franciául, olaszul, lengyelül, csehül és hollandus nyelven. Ahogy én látom, egész írói működésemen rajta van a humanizmus és a demokratizmus bélyege. Ez egyrészt osztályhelyzetemből fakad (falusi földművelő ember gyermeke vagyok), másrészt értelmi megítélés következménye. Idők folyamán bennem a demokratizmus szocialista felfogássá fejlődött, anélkül azonban, hogy humanista felfogásomat gyöngítette volna.

Mint országos nevű író, kezdetől fogva tagja voltam a Magyar Írók Szövetségének. Egyszerű tagja, egészen 1956. szeptemberig. Akkor, távollétemben, az írói közgyűlés a vezetőség tagjai közé választott, az elnökség pedig egyik társelnökének jelölt ki. (A társelnöki tisztségem végig formai jellegű volt.) Mialatt mindezek történtek, én Romániában tartózkodtam, ottani testvéreim körében. 1956. október 20-án tértem haza Budapestre.

2. „Hogyan és miképpen nyilatkozott meg egyes írók, írói csoportok elnállása 1956. október 23. előtt”? Erről alig tudok többet, mint az egyszerű olvasó. Azok az írók, akikről ilyen vonatkozásban szó eshetik, talán mind a párt tagjai voltak. Taggyűléseken s bizonyára a párt illetékes embereivel folvtatták vitáikat, melvekről én semmiféle megbízható hírt nem tudtam. Meg kell jegyezmem, hogy hosszú évek gyakorlata igyekezett is tudunkra adni, hogy a párttag írók dolga belső ügy, amely nem tartozik a pártonkívüli írókra.

3. Az 1956-ik őszi eseményekkel kapcsolatban az Írószövetség tevékenységét csak az elnökség hivatalos munkája alapján tudom értékelni. Egyrészt azért, mert mint az elnökség tagja, egyedül ebben vettem részt; másrészt azért kell ezen az alapon értékelnem, mert ami az elnökség munkáján kívül történt, az nem írható az Írószövetség számlájára. Az elnökség hivatalos ülésein, megfosztva minden irányítás vagy segítség lehetőségétől a párt vagy az állam részéről, igyekezett a maga felelősségének megfelelő módon ítélni a zűrzavaros helyzetben. Bár a párt csalódott íróit a sűrű események jobban befolyásolták, mint a pártonkívüli írókat: mégis azt kell mondanom, hogy az elnökség hivatalos ülésein, hit és szándék szerint, semmi olyan törekvés nem nyilvánult meg, melyet ellenforradalminak nevezhetnék. Nem volt az elnökség híve az erőszakos eszközöknek, nem volt híve sem a munkássztrájkoknak, sem az írói munka megállásának. De híve volt annak, hogy a szocializmus fejlődésének útjából a hibákat el kell távolítani...

4. Az 1957. július 3-iki jegyzőkönyv szerint már nyilatkoztam a „Gond és Hitvallás” című iratról. Szándéka szerint ez nem politikai irat, hanem eszmei és erkölcsi megnyilatkozás. Ha az olvasó, vagy a hallgató összehasonlítást vélt az oroszok 1849-iki és 1956-iki beavatkozása között, akkor ez homályos vagy helytelen fogalmazás következménye. A maga idejében érdeme volt ennek az iratnak, hogy a szenvedélyek zűrzavarában fölemelt egy erkölcsi hangot, s érdeme volt főleg az, hogy a szocializmus mellett, történelmi időben, hitval-

lást tett. Mai szemmel tekintve is ez a fő érdeme a „Gond és hitvallásnak”, míg más részeit a fejlődő események mindig másképpen fogalmazhatják át.

5. Az írók némi segélyezése a Magyar Vöröskereszt útján történt. Hogy más társadalmi segélyezés dolgában, a szalmaláng-buzgalmon kívül, történt-e valami, arról nem tudok.

6. Az Írószövetség elnöksége megbízott azzal, hogy a Magyar Vöröskereszt Kollégiumában képviseljem az írók megsegítésének ügyét. Egy alkalommal jelen is voltam a kollégium ülésén, ahol Nyers Rezső kormánybiztos is jelen volt. Megbízatásom csupán erkölcsi jellegű volt, de 1957. január 11-én az Írószövetségi elnökség ülésén erről a megbízatásomról is lemondtam.

7. Az elnökség, kialakult vita után, megbízott azzal, hogy az elhangzott vélemények alapján fogalmazzam meg azt a szöveget, mely „Gond és Hitvallás” címen ismeretes. Ezenkívül az elnökség megbízásából én fogalmaztam azt a levelet, amelyet a Szovjet Írószövetséghez küldöttünk, az akkor előforduló deportálások ügyében. Némely más fogalmazvány ügyéhez legfeljebb hozzászóltam, mint az elnökség más tagjai.

8. A „Magyar Fohász” című írássomat lelkiismeretem szavára írtam, azzal a céllal, hogy a felzaklatott kedélyekben valami megnyugvást hozzak létre, s hogy az erőszakos cselekedetek megszűnjenek. Telefonon olvastam be a rádió szerkesztőségébe, de csak azután hangzott el, október 26-án, amikor Dobi István, az Elnöki Tanács elnöke, telefonon arra kért, hogy vegyek részt az akkor megalakuló kormányban.

9. A Petőfi Párt egy írói erkölcsi testületet kívánt felállítani, hogy általános vagy nemzeti jelentőségű kérdésekben tanácsot kérjen ettől a testülettől. Ez volt az Irányító Testület, melynek én is tagja voltam, az úgynevezett népi írói csoport más tagjaival együtt, ámbar nem is voltam tagja a pártnak.

10. Mindenki látta, hogy sem a párt, sem a kormányzat nem ura a helyzetnek. Minden felelős ember rettegett attól, hogy a kaotikus helyzetben egyre nagyobb lesz a zűrzavar és a romlás. Ezt valami módon meg kellett volna akadályozni. Ez a vágy szülte az úgynevezett „Főtanács” gondolatát is. Már az emlékezetemben nem tudom ellenőrizni, hogy kik és mikor szerették volna, ha ez a gondolat formát ölt. Bennem az egész úgy maradt meg, hogy a Főtanács csupán erkölcsi személyiségekből, tehát ne politikusokból álljon: a szerepe pedig az legyen, hogy a nyugalom és a megbékélés érdekében szóljon a néphez, másfelől pedig próbáljon meg a szovjet illetékesekkel tárgyalni. A Kodály nevét hallottam elhangzani, de más személyek neveire nem emlékszem.

11. A letartóztatásban lévő írókat nem tudom olyan módon jellemezni, hogy értékelésük előtt megnyugtató képet mutasson. Ugyanis nagy részüket csak kevésbé, vagy alig-alig ismerem. Jórészt kommunista írók lévén, a múlt helytelen gyakorlatánál fogva elszakadva éltünk egymás mellett. Még legjobban azokat ismerem, akikkel az elnökségi ülésen gyakran együtt ültem, s a hivatalos üléseken megnyilatkoztak. Háy Gyula olyan benyomást tett reám, mint akinek erős gyakorlati érzéke van s akinek minden tevékenységét ellenőrzi az értelem. Zelk Zoltán már akkor rossz idegállapotban volt, fűtött költői lélek. Déry Tibort kiváló írónak tartom és jellemes embernek. Harcát, amit a párton belül folytatott, mindig aggodalommal kísértem. Az a benyomásom volt róla, hogy sohasem szinlel s jogot formál arra, hogy döntő véleményt mondjon a szocializmusról, melynek híve.

12. Azokról az írókról, akik a nép nehéz helyzetében elhagyták az országot, szinte semmit sem tudok. Például Aczél Tamást és Méray Tibort csak a köszönés mértékéig ismertem a múltban is. Mint dicsőségben élő írók, ki-tüntettek azzal, hogy köszöntek, ha találkoztunk; egyébként két összefüggő mondatot sem beszéltem velük soha.

Budapest, 1957. július 5.

(Két darab melléklet!)

NAGY IMRE CERUZARAJZA,
1956. november 19.

„Isten angyalai segítsenek abban, hogy az újabb ezer év e véres küszöbén a magyar nemzet érdeme szerint léphessen át. Bp. 1956. XI. 19.

Tamási Aron”